

INCLUSIEVE PUBLIEKE RUIMTE VOOR JONGEREN

Inclusieve publieke ruimte voor jongeren

Iris Middendorp Msc, Lika Brinkman Msc, Carm Barten Msc, Dr. Maja Rocak, Dr. Iris Andriessen

**CoE Inclusive Society - Lectoraat Sociale Veerkracht & Lectoraat
Diversiteit en (ortho-)pedagogisch handelen**
Project 12560-101 WSD 23-26

Eindhoven, mei 2023

Inhoudsopgave

1. Introductie: een inclusieve publieke ruimte voor jongeren.....	4
1.1 Algemene inzichten over en de betekenis van de publieke ruimte	5
1.2 De aantrekkingskracht van de publieke ruimte voor jongeren	5
1.3 Collectieve tussenruimtes en tussentijd	6
1.4 Zonder wrijving geen glans: Spanningen in de publieke ruimte	7
2. Het probleem van het problematiseren van jongeren in de publieke ruimte	9
2.1 Jongeren ingekaderd door volwassenen	9
2.2 De Nederlandse 'speelruimtebenadering'	10
2.3 Praktijkvoorbeelden	10
3. Democratische waarden in omgang publieke ruimte.....	13
3.1 Naar een andere kijk op de publieke ruimte: <i>The Unoppressive City</i>	14
3.2 De Vreedzame Wijk en de pedagogische civil society	14
3.3 Kritisch-democratisch burgerschap	15
4. Thuis voelen in de publieke ruimte	18
4.1 Thuis voelen, een continu proces	18
4.2 Gehechtheid aan plaatsen.....	19
4.3 Sociale hechting in buurt	19
5. Toekomst van de inclusieve publieke ruimte voor jongeren	21
Literatuur.....	22
Bijlage.....	26

1. Introductie: een inclusieve publieke ruimte voor jongeren

De laatste jaren is er beleidsmatig steeds meer aandacht voor het sociale belang van de leefomgeving. Onderlinge verbondenheid en sociaal contact worden inmiddels als essentieel onderdeel gezien van een gezonde leefomgeving (Raad voor Volksgezondheid, 2021). In het vormgeven van zo'n gezonde leefomgeving staan burgers nog vaak aan de zijlijn (zie bijvoorbeeld de evaluatiecommissie van het Nationaal Programma Rotterdam Zuid, 2021). Terwijl co-creatie en gevoeld eigenaarschap belangrijke elementen zijn om te komen tot duurzame ruimtelijke en sociale ontwikkeling van buurten. Daarnaast zijn het vaak volwassenen die mee mogen praten, wanneer burgers wel betrokken worden. Via bijvoorbeeld inspraakavonden of bewonersverenigingen. Jongeren hebben vaak geen stem. Sterker nog, zij figureren in het discours van leefbaarheid voornamelijk als overlastgevende partij die geweerd of ingedamd moet worden, en niet als gelijkwaardig partner in de vormgeving van de wijk. Maar een publieke ruimte is van iedereen, ook van en voor jongeren. Het samenkomen van jongeren heeft een functie in o.a. hun (talent)ontwikkeling, peer-to-peer ondersteuning en het bieden van toekomstperspectief. Tot slot is ontmoeten van anderen in de publieke ruimte een cruciaal onderdeel van het volwassen worden en leren aanspreken van externe hulpbronnen.

De verschillen in belangen, betrokkenheid, gebruiksvormen en gebruiksdoeleinden van de publieke ruimte tussen volwassenen en jongeren brengt spanningen met zich mee. Deze spanningen dragen niet bij aan een gezonde leefomgeving. Het is daarom belangrijk om te onderzoeken hoe we de publieke ruimte zo kunnen vormgeven dat iedereen er zich welkom, veilig en thuis voelt. In dit rapport wordt dit onderzocht vanuit de positie van jongeren. De leidende vraag voor dit rapport is dan ook:

Hoe kan op democratische wijze met jongeren een inclusieve publieke ruimte gecreëerd worden?

Deze vraag roept ook een tweetal deelvragen op:

1. Wat zijn de voorwaarden voor de inclusieve publieke ruimte voor jongeren?
2. Hoe krijgt jongerenparticipatie vorm in het creëren van inclusieve democratische publieke ruimte?

Deze drie vragen vormen de leidraad in dit rapport. Het rapport begint met een verkenning van het concept 'publieke ruimte'. Daarna wordt de inkadering van jongeren in de publieke ruimte toegelicht, met daarbij een aantal voorbeelden uit de praktijk. In het derde hoofdstuk wordt uiteengezet hoe de publieke ruimte op democratische wijze vormgegeven kan worden. In hoofdstuk vier wordt aandacht besteedt aan sociologische en pedagogische uitdagingen en spanningen. Het rapport wordt afgerond met reflectie en een aantal vervolgvragen.

1.1 Algemene inzichten over en de betekenis van de publieke ruimte

In dit hoofdstuk beschrijven we een aantal theoretische en filosofische inzichten over de betekenis en het gebruik van publieke ruimte in het algemeen. Door stadsgeografen wordt de publieke ruimte gedefinieerd als een buitenruimte die in principe vrij toegankelijk is (zonder lidmaatschap of toegangsgeld), zoals parken, speeltuinen en pleinen (Karsten, Kuiper, & Reubsaet, 2001). Binnen deze definitie is er geen sprake van eigendomsrechten, de publieke ruimte in een dorp of een stad roept daarmee de vraag op van wie zij is. Volgens de Franse filosoof Lefebvre (1968), die het boek "Right to the City" schreef, is de stad een creatie die is opgebouwd met inbreng en activiteiten door en van *alle* inwoners. Zo onderscheidt hij drie delen van de publieke ruimte. De eerste ruimte is ook wel de fysieke ruimte die we empirisch waarnemen. Deze ruimte wordt vormgegeven door de aanwezige materialen en de aanwezigheid van de mens en diens routines die worden uitgevoerd en waargenomen door inwoners. De tweede ruimte heeft betrekking op de waardes die de ruimte uitdraagt. Gebruikers van de ruimte kunnen verschillen in hun voorkeuren voor de inrichting en waardes die daarbij horen. De derde ruimte is de ruimte die ontstaat als product van de symbiotische relatie tussen ruimte en mens. Deze 'geleefde ruimte' is een resultaat van de eerste en tweede ruimte. Het omschrijft de subjectieve en unieke beleving van de ruimte door de gebruikers (Lefebvre, 1968).

1.2 De aantrekkingskracht van de publieke ruimte voor jongeren

Waarom is het nu zo belangrijk dat jongeren zich in de publieke ruimte kunnen begeven? Hoewel het rondhangen van tieners door omstanders vaak als lastig en doelloos wordt gezien, is de publieke ruimte toch een belangrijke plaats waar jongeren hun identiteit kunnen vormgeven. Tieners bevinden zich tussen de kindertijd en volwassenheid en zijn op weg naar zelfstandigheid. De publieke ruimte is een plek die hun de nodige vrijheid biedt en geen geld kost, een zogenaamde *place of retreat*: een eigen ruimte afgeschermd van volwassenen (Filius & Melik, 2011). Het bewustzijn van het zelf – de identiteit van jongeren – ontstaat door de gevarieerde identiteiten waarmee zij kennismaken in hun sociale context. Het is voor de jongeren dan ook belangrijk om anderen te zien en gezien te worden. Daarnaast hebben de jongeren behoefte aan plekken waar zij zich als groep kunnen manifesteren en zich zo kunnen onderscheiden van anderen. Deze samenkomsten kunnen ook weer bijdragen aan sociale-, sportieve- en samenwerkingsvaardigheden. Belangrijk voor hun is dat hier, in tegenstelling tot op school, geen sprake is van verplichting. Jongeren oefenen in het nemen van eigen verantwoordelijkheid, vergroten daarmee hun zelfvertrouwen en ontdekken in de diversiteit aan contacten nieuwe mogelijkheden voor hun ontwikkeling.

Heath & McLaughlin (1993) beschrijven dat jongeren hun identiteit is gesitueerd en wordt vormgegeven in een divers en complexe omgeving. Dit sluit aan op het gedachtegoed van Bronfenbrenner (1977) dat ook wel wordt omschreven als de ecologische benadering, zie de afbeelding in bijlage 1. Jongeren ontvangen ondersteuning en ontwikkelen hoop vanuit instituties die bekend zijn met hun geleefde

realiteit, zoals jongerenorganisaties en culturele organisaties. Dergelijke organisaties die bijdragen aan de ontwikkeling van een “*positive sense of self*” van jongeren, zijn ingebed in het lokale leven en worden mede vormgegeven door volwassenen die in staat zijn om aan een passende behoefte te voorzien in het slaan van een positieve brug naar de *mainstream* samenleving (McLaughlin, 1993). Ondanks deze positieve insteek, blijft het een uitdaging om steeds opnieuw met jongeren kritisch af te wegen wie nu eigenlijk bepaalt wat een goede manier van participeren is door jongeren in de publieke ruimte. Om de blik van jongeren goed naar voren te laten komen, is het van belang dat jongeren zich veilig en welkom voelen en er sprake is van wederzijds vertrouwen (Ríos-Rojas, 2011; Pandey et al. 2013). Van daaruit kunnen vragen met de jongeren worden besproken als: welk contact met organisaties wensen de jongeren? En misschien nog belangrijker: welke waarde en visies dragen jongeren in zichzelf mee voor het ontwikkelen van de samenleving?

Pandey (2013) betoogt dat de participatie en socialisatie binnen instituties en netwerken als families, scholen, arbeidsmarkt van onmisbaar belang is, maar vaak nog te beperkt. Jongeren gaan daarom snel op zoek naar alternatieve structuren om hun identiteit vorm te geven en lopen zo het risico om de verbinding met gangbare sociale instituties te verliezen. Wellicht dat dit ook verklaart waarom jongeren graag op eigen wijze hun tijd invullen in de publieke ruimte. Volgens Pandey et al. (2013) zijn vier aspecten belangrijk voor een succesvolle transitie naar volwassenheid: educatie, werkgelegenheid, gezondheid en actieve betrokkenheid met het burgerlijk leven. Wanneer aan deze vier onderdelen wordt voldaan, zal de ontwikkeling als vanzelf verlopen. Ook hier blijft echter de vraag: wat willen de jongeren zelf? Is het wenselijk voor jongeren om in hun toekomst aan dezelfde verwachtingen te voldoen als voorheen? Wat zijn de vergezichten waar jongeren zelf aan zouden willen bouwen voor hun toekomst?

1.3 Collectieve tussenruimtes en tussentijd

Stedelijke gebieden worden vaak gekenmerkt door openbare ruimtes met monumentale pleinen en parken en vaak gewaardeerd in de grote citymarketing. Daar omheen zijn veelal tussenruimtes te vinden, zogenaamde “*terrains vagues*”. Dit zijn plekken die meer functionele betekenis hebben of onderbenutte ruimtes die door de jaren heen verbleekt zijn (Sassen, 2006). Hiermee bedoelt Sassen (2006), ruimtes die niet echt een identiteit of geschiedenis hebben in relatie tot bewoners, denk hierbij aan luchthavens, stations of winkelcentra. Tussenruimtes kunnen ook gekenmerkt worden door tijdelijkheid en transformatie, zonder officiële functie. De Smet (2013) omschrijft dit als zogenaamde pauselandschappen. Pauselandschappen kunnen zowel publieke als private plekken zijn, groot of klein, en al dan niet bebouwd. Een belangrijk kenmerk is dat zij voor een bepaalde of onbepaalde tijd weinig of geen functie hebben doordat ze door het vorige gebruik zijn verlaten. Door het gebrek aan functie zijn de tussenruimten eigenlijk een vorm van open ruimte. De vrijheid van regels, doelstellingen en verwachtingen – het heterotopia – maakt de tussenruimte inzetbaar als speelveld voor nieuwe planvormingsprocessen. Ze biedt functionele leegte en

daarbij ook geestelijke openheid voor experimenten om te komen tot nieuwe vormen of aspecten van stadsontwikkeling (De Smet, 2013). Het is dan ook niet verrassend dat kunstenaars zich tot dergelijke plaatsen aangetrokken voelen. Vaak dragen zij weer bij aan de transitie van de ruimte waardoor er weer nieuwe publieke verhalen ontstaan (Wynants, 2008).

Om dergelijke vernieuwde vormgeving te ontwikkelen, vindt er een zogenaamde *tussentijd* plaats. De tussentijd wordt gekenmerkt door een eigen dynamiek, waarbij er plaatsen blijven zoals ze zijn en plaatsen die transformeren. Tussenruimtes worden dus vaak gekenmerkt door tijdelijkheid. Terwijl het transformatieproces plaatsvindt, gaat het alledaagse leven in de wijk gewoon door. Wanneer nog niet helder is welke transformatie zal worden ingezet, kunnen dergelijke ruimtes een tijdelijke invulling krijgen (De Jong, 2009).

1.4 Zonder wrijving geen glans: Spanningen in de publieke ruimte

Volgens Lieberg (1992) wordt de publieke ruimte steeds meer en meer gemaakt. Dit kan tot verschillende spanningen leiden. De indeling van wegen, het speelruimtebeleid en wie daarop zeggenschap heeft of de vormgeving van natuurbelid. In Nederland tref je immers zelden een stuk publieke ruimte aan dat niet onder toezicht staat van de gemeente of een andere beheerder.

Een ontwikkeling van de vorige eeuw die van invloed is op het gebruik van de publieke ruimte, betreft de komst van de auto. In Nederland hebben we tegenwoordig meer parkeerruimte per auto, dan woonruimte per mens. De publieke ruimte van straat tot gevel is voornamelijk ingericht voor het autoverkeer. Hoewel ons dit sneller van A naar B brengt, is een belangrijke keerzijde dat de inrichting van groen, biodiversiteit, hittestress, wateropvang en bovenal sociale cohesie volgens sommigen te weinig aandacht heeft gekregen. "Ooit was de straat een soort oerwoud waar van alles gebeurde, maar toen de auto in de jaren 20/30 kwam, hebben we dat versimpeld, de straat is een soort van monocultuur geworden en we moeten weer gaan leren opnieuw te 'tuinieren' in de publieke ruimte", aldus fietsprofessor Marco Brömmelstroet van de UvA (Kuys, 2022).

Daarnaast treedt er volgens Sandercock (1997) in binnensteden verdichting en privatisering op, een fenomeen dat is komen overwaaien uit de VS en Engeland. De privatisering heeft als keerzijde dat er uitsluiting kan ontstaan voor bepaalde mensen en groepen. Zo kunnen mensen het gevoel krijgen alleen nog welkom te mogen zijn als "klant", waarbij jongeren bijvoorbeeld worden verzocht elders te verblijven en zich als gevolg buiten spel voelen gezet op een plaats die van oorsprong voor iedereen was. Verder wordt de publieke ruimte steeds vaker ingericht met de intentie een nette, schone en veilige plek te zijn (Smaling, 2021). Maar wat betekenen deze begrippen 'net, schoon en veiligheid' door de ogen van alle verschillende burgers die zich bewegen door de publieke ruimte? Brömmelstroet benadrukt dat het proces van vormgeven van publieke ruimte een complexe aangelegenheid is waarbij alle disciplines en mensen moeten worden uitgenodigd. Volgens hem is nu het juiste moment om alternatieve verhalen te ontwikkelen en de publieke ruimte radicaal

anders te gaan vormgeven (Kuys, 2022). Tot nu toe zijn het voornamelijk volwassenen die bepalen hoe de publieke ruimte vormgegeven moet worden. Daarbij claimen zij ook de publieke ruimte steeds meer als hun bezit (Meesters, 2018). Betrokkenheid van jongeren moet daarbij geen uitzondering zijn, maar als een onmisbaar onderdeel gezien worden voor de vormgeving van de publieke ruimte. Daarbij is het van belang dat er nadrukkelijk aandacht wordt besteed aan de belevingswereld van jongeren met verschillende achtergronden. Zo kan het voorkomen dat meisjes meer drempels ervaren om buiten te spelen. Dit kan komen omdat zij zich niet veilig voelen of omdat de ruimte al is geclaimd door andere groepen, zoals een groep oudere jongens (Comhaire, 2018).

Een oplossing voor de eerder beschreven vernauwde en geprivatiseerde kijk op de publieke ruimte zou een holistische benadering kunnen zijn, waarbij alle dimensies van het menselijk bestaan worden meegenomen, zowel fysiek, mentaal, emotioneel en spiritueel. De studie van Bronfenbrenner (1986) laat zien dat jongeren opgroeien in een ecologie van contexten zoals familie, school, vrienden/peers, evt. religieuze instituties, de bredere gemeenschap, die ingebed zijn in een groter macro socio-economisch en politiek systeem. Dit ecologische perspectief biedt een bruikbare lens om het leven van jongeren in haar verschillende contexten te bezien en hoe deze contexten onderhevig zijn aan wederzijdse beïnvloeding. Het is daarbij belangrijk om te beseffen dat jongeren deel uit maken van de samenleving in verschillende rollen, zoals burger, kind, familielid, klas of buurtgenoot, vriend of vriendin. Alleen deze verschillende rollen laten al zien hoe divers en dynamisch de publieke ruimte sociaal gezien is. Het is aan de burgers zelf om te bepalen wie ze zijn en hoe ze vorm willen geven aan hun leven (Frank & Meyer, 2002).

Dit kan ook verklaren waarom de planning van de publieke ruimte en het vormgeven van een ideale stad voor iedereen zo'n ingewikkeld en belangrijk proces is. De wensen per persoon, groep en leeftijdscategorie zijn namelijk verschillend, wat logischerwijs ook gevolgen heeft voor de plek van jongeren in de publieke ruimte. Melik (2013) geeft een net iets andere verwoording aan de publieke ruimte, door te stellen dat de openbaarheid van een ruimte bepaald wordt door hoe goed een plek bereikbaar is en in welke mate er sprake is van inclusie. Heeft de publieke ruimte een specifiek publiek voor ogen of is de ruimte zo ingericht dat iedereen welkom is? Deze vraag is bepalend voor hoe publiek een ruimte daadwerkelijk is, en dus ook richtinggevend voor de plaats die jongeren daarin (kunnen en mogen) innemen.

2. Het probleem van het problematiseren van jongeren in de publieke ruimte

2.1 Jongeren ingekaderd door volwassenen

Uit talloze onderzoeken valt op te maken dat jongeren het onderspit delven en met regelmaat worden geproblematiseerd als het gaat om hun plaats in de publieke ruimte (Karsten e.a., 2001; Dresen-Coenders e.a., 1991). Er wordt veel geschreven en geklaagd over het “hangjongerenprobleem” in Nederland: jongeren zouden zorgen voor (geluids-)overlast, vandalisme en criminaliteit. Daarbij is het van belang om te beseffen dat jongeren zelf ook vaak angst voor criminaliteit ervaren, en dat dit stelselmatig wordt genegeerd (Filius & Van Melik, 2011). Meerdere onderzoeken tonen namelijk aan dat jongeren ook behoefte hebben aan veiligheid op straat (Malone, 2002; Vanderstede et al., 2020).

In de aanpak van dit soort overlast, zijn drie soorten maatregelen te onderscheiden: repressieve, preventieve en curatieve maatregelen (Keen, 2006). De gekozen aanpak wordt beïnvloed door hoe naar jongeren in de publieke ruimte wordt gekeken. Mogen zij er zijn, of liever niet? Of enkel als je ze niet ziet of hoort? Of zijn jongeren welkom in al hun zijn, geluid-makend en al, zo lang ze afval maar opruimen en rekening houden met buurtbewoners? Net als dat buurtbewoners rekening moeten houden met de jongeren. In deze paragraaf beargumenteren wij het probleem van repressieve en curatieve maatregelen. Immers, wanneer er sprake zou zijn van een kwalitatief hoogwaardig preventief beleid, zouden repressieve en curatieve maatregelen helemaal niet nodig hoeven zijn.

Wat betreft de repressieve maatregelen zijn de initiatiefnemers bepalend. Deze worden vaak gekenmerkt door het bestraffen van de veroorzaker van het probleem, bijvoorbeeld door optreden van de politie, boa's en Bureau HALT (Keen, 2006). Daarnaast kan de burgemeester een gebiedsverbod instellen voor jeugd die op straat voortdurend overlast veroorzaakt, of kan een ‘mosquitosysteem’ ingezet worden, een apparaat die een onaangenaam zoemend geluid produceert dat enkel door jongeren te horen is waardoor zij de plek mijden (Politie, z.d.). Hoewel deze aanpak effectief kan zijn voor diegenen die overlast ervaren, is de kans groot dat hiermee het probleem wordt verplaatst (jongeren vinden een andere plek om af te spreken) (Moris & Loopmans, 2015). Een curatieve aanpak besteedt wel aandacht aan het vinden van een oplossing. Bij deze aanpak wordt de oorzaak van het probleem aangepakt en kunnen mogelijk ook repressieve maatregelen ingezet worden. Deze worden opgevolgd met een zoektocht naar duurzame oplossingen in samenwerking met alle betrokken partijen. Met een repressieve aanpak wordt echter niet gezocht naar een oplossing waarmee jongeren kunnen samenkomen op een manier die niet als overlastgevend wordt ervaren.

De preventieve aanpak is wezenlijk anders dan de repressieve of curatieve. De preventieve aanpak wordt ingezet vóórdat er een probleem is ontstaan, waardoor er geprofiteerd kan worden van een sterke sociale basis. Het is erop gericht dat jongeren

bij voorbaat plekken hebben waar zij kunnen samenkomen en zich kunnen ontwikkelen, bijvoorbeeld door activiteiten of accommodaties aan te bieden (Keen, 2006).

Bij het kiezen voor deze verschillende aanpakken, komt het regelmatig voor dat de belangen, normen en waarden van met name volwassen buurtbewoners centraal staan. Het is daarom belangrijk om af te vragen of zo'n aanpak wenselijk is, als het gaat om het creëren van een inclusieve publieke ruimte. Hoe zien jongeren hun plaats zelf in de publieke ruimte? Wat is voor hen belangrijk? Waar mogen en willen de jongeren graag zijn; wat beweegt hen?

2.2 De Nederlandse 'speelruimtebenadering'

In Nederland is het de taak van de lokale overheid (gemeenten) om beleid op het terrein van de publieke ruimte te ontwikkelen. Kenmerkend voor de aanpak van 'jongeren in de publieke ruimte' in Nederland is de zogenoemde 'speelruimtebenadering'. Resultaat van deze benadering is dat er talloze afgeschermd, georganiseerde plekken zijn, bedoeld om te spelen en samen te komen, zoals speeltuintjes, skatebanen en voetbalveldjes. Deze plekken zijn veilig voor de jongeren, evenals voor anderen (Meesters, 2018; Van der Meulen & van Melik, 2019). De speelruimtebenadering wordt bijvoorbeeld in werking gebracht met de 'Jantje Betonnorm', die stelt dat gemeenten minimaal 3 procent van hun bebouwde oppervlakte moeten inrichten als buitenspeel- en verblijfsruimte (Van der Meulen & van Melik, 2019). Hoewel deze benadering alle goede bedoelingen heeft, is het gevolg ervan dat de aanwezigheid van kinderen en jongeren buiten de georganiseerde ruimtes steeds minder getolereerd wordt. (Meesters, 2018). Daarnaast versterkt het kiezen voor jeugd-specifieke plekken de positie van jongeren als een problematische groep, die gescheiden moet worden van de samenleving (Malone, 2002).

2.3 Praktijkvoorbeelden

Zoals hierboven besproken bieden curatieve en preventieve aanpakken meer ruimte voor inbreng van jongeren en hun belangen. Daarom zullen hieronder een aantal praktijkvoorbeelden uiteengezet worden, waar gebruik is gemaakt van deze aanpakken (zowel los van elkaar, als in combinatie met elkaar). Een veel gebruikte methode bij het vormgeven van een publieke ruimte die toegankelijk is voor iedereen, is het inzetten van bemiddelaars die als vertrouwens- en contactpersoon kunnen optreden tussen jongeren, buurtbewoners, de gemeente, beleidsmedewerkers, politie en eventuele andere instanties. Dit kan een jeugdwerker zijn, soms ook wel 'jeugdopbouwwerker' genoemd, maar kan ook een andere professional zijn die toegankelijk en benaderbaar is voor alle partijen (Louali, Ročak & Stoffers, 2020; Moris & Loopmans, 2015; Veiligheidscoalitie, z.d.) Ook jeugd-ba's kunnen ingezet worden als bemiddelaars. Deze fungeren dan vaak als bemiddelaar tussen jongeren, politie en gemeente (Van Steden et al., 2017). Vanwege deze aanpak en het handhavende

karakter van de boa, heeft deze aanpak meer weg van repressie dan preventie/curatie, hoewel het op het eerste oog lijkt op de hieronder uitgelichte voorbeelden.

In een evaluatieonderzoek naar de inzet van jeugdopbouwwerkers in vier Belgische lokale contexten kwamen positieve resultaten naar voren (Moris & Loopmans, 2015). Uit dit onderzoek bleek dat dankzij de inzet van jeugdopbouwwerkers er opnieuw ruimte was voor dialoog tussen jongeren en andere partijen, meerzijdige probleemdefinities, structurele oplossing, mede-eigenaarschap en kon weerstand geboden worden tegen eenzijdige beeldvorming (lees: jongeren als probleem) (Moris & Loopmans, 2015). De jeugdopbouw-werker had persoonlijk contact met jongeren, buurtbewoners, politie, beleidsmedewerkers, de gemeente en andere betrokken partners. Hierdoor was het mogelijk om korte banden te houden tussen de verschillende partners. Dit onderlinge contact bood daarnaast volwassenen de gelegenheid een kijkje te nemen in het leven van de jongeren, en wat voor hen de publieke ruimte aantrekkelijk maakt. Tegelijk bood het de jongeren een moment om na te denken over de mogelijk ervaren overlast van hun samenkomen. De publieke ruimte kon zo worden gezien als plek waar verschillende bewonersgroepen vanuit hun belangen kunnen onderhandelen over het gebruik ervan. De jongeren ontvingen hierbij steun van de jeugdopbouwwerker, die hen hielp hun belangen te vertegenwoordigen, zonder het van hen over te nemen. Niet alleen zorgt dit ervoor dat de stem van jongeren gehoord wordt, zo leren zij ook hoe zij hun stem kunnen laten horen (Moris & Loopmans, 2015). Daarbij bleek het belangrijk om de inrichting van de publieke ruimte als een (democratisch) proces te zien, in plaats van een doel op zich.

In alle onderzochte praktijkvoorbeelden in België vormde een bestaand probleem van jongerenoverlast de aanleiding voor de inzet van jeugdopbouwwerkers. Deze werkwijze heeft dan ook vooral raakvlakken met een curatieve aanpak, waarbij duidelijk wel gezocht wordt naar een duurzame oplossing. Daarnaast bleek ook dat in sommige gevallen de inzet van repressieve maatregelen eerst nodig bleek, voordat gewerkt kon worden met een jeugdopbouwwerker. Dit was het geval wanneer er sprake was van zwaardere problematiek, zoals criminaliteit. Maar ook in deze gevallen was de inzet van een jeugdopbouwwerker daarna effectief (Moris & Loopmans, 2015). Tot slot werd in het rapport de terechte opmerking gemaakt dat meisjes in een probleemgerichte benadering van jongeren in de publieke ruimte buiten beeld dreigen te vallen. Onder andere omdat zij minder fysiek aanwezig zijn in de publieke ruimte dan jongens, maar ook omdat voor problemen rond de aanwezigheid van jongeren in de publieke ruimte de aandacht veelal uitgaat naar jongens (Moris & Loopmans, 2015). Het is daarom belangrijk om in het zoeken naar een inclusieve publieke ruimte, expliciet ook aandacht te besteden aan meisjes.

De Gebrookerbos methodiek is een werkwijze vergelijkbaar met die van jeugdopbouw-werkers, al heeft deze een bredere doelstelling. Het doel van deze methode is om burgerinitiatieven te stimuleren. Er wordt gebruik gemaakt van een 'brooker', een bemiddelaar, die de burgerinitiatieven coacht en ondernemerschap stimuleert. Daarnaast zorgt die ervoor dat de initiatiefnemers zich committeren aan de samenwerking met de gemeente en andere stakeholders (Louali, Ročak & Stoffers,

2020). Het inzetten van een brooker kan helpen om de afstand tussen burgers en overheid te verkleinen. De Gebrookerbos methodiek is toegepast bij de ontwikkeling van Stadslab Heerlen, met als doelgroep jongeren (De Kraker et al., 2022). Uit de evaluatie van dit project bleek dat de methode ook effectief ingezet kan worden in een context met jongeren. Hierbij was het van belang om de werkzame principes aan te passen op de context (De Kraker et al., 2022). Hoewel ook deze methodiek probleemgericht is, heeft deze toch een meer preventieve aard dan de eerder genoemde praktijkvoorbeelden. In die praktijkvoorbeelden vormde namelijk bestaande overlast de reden om te zoeken naar een oplossing, terwijl de Gebrookerbos methodiek als voornaamste doel heeft om burgerinitiatieven te stimuleren. De Gebrookerbos methodiek laat zien dat de inzet van een bemiddelaar effectief kan zijn in het betrekken van jongeren in de vormgeving van een publieke ruimte, zoals Stadslab Heerlen. Een bemiddelaar kan dus ingezet worden, niet alleen om overlast van jongeren te voorkomen maar ook om jongeren bij voorbaat het gevoel te geven dat de publieke ruimte ook van hen is.

3. Democratische waarden in omgang publieke ruimte

In de eerdergenoemde praktijkvoorbeelden is men er met behulp van bemiddelaars in geslaagd om partijen met elkaar in contact te brengen, en via die weg – bottom-up – een oplossing te vinden voor het probleem van jongerenoverlast. Een dergelijke benadering heeft echter als uitgangspunt dat het gebruik van de publieke ruimte door jongeren ondergeschikt zou zijn aan die van volwassenen. Maar zoals in literatuur wordt benadrukt en de benaming zelf ook zegt: de publieke ruimte is van iedereen en dus publiek eigendom. Paddison & Sharp (2007) beargumenteren dat datgene wat ‘publiekelijk’ definieert, maatschappelijk geconstrueerd is. Het risico ligt op de loer dat bepaalde groepen of belangen definiëren voor wie en op welke manier de ruimte ‘publiek’ is, waardoor de ruimte enkel inclusief wordt voor zij die een stem hebben in dit proces en andere belanghebbenden worden uitgesloten. Deze processen van inclusie en exclusie zijn bijvoorbeeld terug te zien in de manier waarop een ruimte wordt ontworpen en gecontroleerd, zoals vijandige architectuur om dakloze mensen te weren (Paddison & Sharp, 2007).

Dit sluit ook aan op de politieke theorie van Chantal Mouffe (2007). Zij stelt dat alle conflicten in onze samenleving dezelfde oorsprong hebben: namelijk een strijd tussen verschillende interpretaties van de begrippen ‘vrijheid’ en ‘gelijkheid’. Mouffe is kritisch op het idee van een consensusgerichte benadering: volgens haar is het niet mogelijk dat er een harmonieuze samenleving kan ontstaan. Zij ziet liever meer ruimte voor radicaal debat over verschillende interpretaties over wat goed is voor de samenleving. Mouffe stelt zich een soort arena voor waar iedereen kan toetreden, zijn stem kan laten horen en het ‘gevecht’ met de ander mag aangaan. Mouffe ziet in dat hierbij het probleem ontstaat van een vijandige verhouding tussen deelnemers – antagonisme – en stelt voor dit om te buigen naar een agonisme: deelnemers zien elkaar als gerespecteerde tegenstanders. De conflicterende partijen weten van elkaar dat er geen rationele oplossing is voor hun conflict en zijn zich bewust dat eenieder behoort tot het overkoepelende systeem wat men wil behouden. Doordat zij de legitimiteit van hun tegenstander erkennen, kan er een verhouding van ‘friendly enemies’ ontstaan. Dit zal niet leiden tot een totaal nieuwe orde maar maakt wel het conflict mogelijk, wat volgens Mouffe bij uitstek plaatsvindt in de publieke ruimte (Mouffe, 2007).

Het gebruiken en vormgeven van de publieke ruimte in Nederland kent bepaalde voorwaarden. Het vraagt om een vorm van burgerschap die aansluit bij de democratische waarden in ons land. Een burgerschapsvorm die op meer gericht is dan enkel de individuele rechten en persoonlijke mogelijkheden tot talentontwikkeling zoals we deze bij de (neo) liberale opvatting van burgerschap terugzien. Tegelijkertijd is er ook meer nodig dan volledige schikking aan een gemeenschap zoals de communitaristische opvatting van burgerschap voorschrijft. De vraag die volgt is: hoe geef je op democratische wijze vorm aan de publieke ruimte? Volgens Paddison & Sharp (2007) is het cruciaal voor een democratische publieke ruimte, dat erkend wordt

dat de publieke ruimte altijd in wording is, door discussie en conflict. Net als dat democratie zelf dit als uitgangspunt heeft. In de volgende paragrafen zullen enkele concepten en theorieën uiteengezet worden die mogelijk richting kunnen geven aan de vormgeving van een democratische publieke ruimte, inclusief voor jongeren.

3.1 Naar een andere kijk op de publieke ruimte: *The Unoppressive City*

Een manier om de publieke ruimte democratisch vorm te geven, is Youngs *unoppressive city* (1990, in Malone, 2002, p. 166): de open plek met uitnodigende straten waar iedereen zich welkom voelt. In dit ideaal staat het samenzijn van vreemden centraal (Malone, 2002; Quin, 2005). De publieke ruimte kan zo een plek zijn waar onbekenden elkaar ontmoeten. Een plek waar zij onbekenden van elkaar blijven, eenieder erkenning heeft voor de bijdragen die de ander levert aan de ruimte. De *unoppressive city* heeft niet als uitgangspunt dat er geen heersende waarden zijn. In tegenstelling juist, de waarden toegankelijkheid, inclusie en tolerantie voor verschillen definiëren Youngs ideaal van de *unoppressive city* (Quin, 2005). In zo'n stad wordt niet de vraag gesteld hoe we conflicten tussen volwassenen en jongeren in de publieke ruimte kunnen verminderen, maar vragen we wiens behoeften en waarden worden bevoorrecht in het indelen van onze straten (Malone, 2002). Bepalend hierin zijn tot nu toe vooral volwassenen, die steeds meer de publieke ruimte als hun bezit claimen (Meesters, 2018). Om een meer gelijkwaardige benadering van de publieke ruimte te bereiken, moet jeugdcultuur worden gezien als een waardevol onderdeel van de gemeenschap, in plaats van iets dat enkel overlast met zich meebrengt (Malone, 2002). Jongerenvertegenwoordigers in de politiek kunnen hierbij helpen door voorbij hun rol van bemiddelaar tussen samenleving en jeugd te bewegen, en juist hun licht te werpen op de bron van maatschappelijke intolerantie voor alle vormen van verschil (Malone, 2002). Om die openheid voor verschillen te bereiken, omschrijft Malone (2002) drie manieren. Te beginnen bij politieke representatie van de belanghebbenden, dus ook jongeren. Vervolgens moet geleerd worden verschillende culturen en kenmerken van groepen te waarderen, en te vieren. Tot slot moet de rol van de publieke ruimte opnieuw gewaardeerd worden als plekken waar collectieve cultuur ontstaat en gereproduceerd wordt.

3.2 De Vreedzame Wijk en de pedagogische civil society

Het concept inclusief burgerschap kan mogelijk richting geven aan de vormgeving van een democratische publieke ruimte. Inclusief burgerschap heeft als universele waarden 1) rechtvaardigheid, waarin wordt uitgegaan van gelijkwaardigheid en eerlijkheid, 2) her- en erkenning van ieders persoon, 3) zelfbepaling en 4) solidariteit. Waar eerder 'burger zijn' wordt gezien als iets enkel behorend tot volwassenen, worden binnen inclusief burgerschap jongeren erkend als volwaardige personen, en in het verlengde burgers (Meesters, 2018). Daarbij is het cruciaal dat de ontwikkelfase waarin jongeren zich bevinden wordt meegenomen en zij dus de ruimte en mogelijkheid krijgen om zich te ontplooien en hun eigenaarschap te ontwikkelen

(Meesters, 2018). De Vreedzame Wijk aanpak is een voorbeeld van hoe het concept van inclusief burgerschap ten uitvoer gebracht kan worden, met daarin expliciet aandacht voor de ontwikkelfase waarin kinderen en jongeren zich bevinden (Meesters, 2018; Stichting Vreedzaam, z.d.). De publieke ruimte als democratisch speelveld vraagt van de gebruikers ervan dat zij bekend zijn met het democratisch proces: hoe om te gaan met verschillen en het oplossen van conflicten. De Vreedzame Wijk aanpak is dan ook gericht op de democratische ontwikkeling van kinderen en jeugd, met zes centrale principes: 1) kinderen krijgen een stem en oefenen in participatie, 2) conflictbeheersing als centraal thema, 3) de invloed van leeftijdsgenoten, 4) een expliciete sociale en morele norm, 5) sociale verbondenheid en gemeenschapszin en 6) democratisch opvoeden (Stichting Vreedzaam, z.d.). Eén van de ontstaansgronden voor De Vreedzame Wijk is dat een gezonde samenleving een zekere mate van sociale verbondenheid van jongeren en kinderen met hun omgeving inhoudt. In het verlengde daarvan heeft De Vreedzame Wijk als doel de pedagogische civil society te versterken (Stichting Vreedzaam, z.d.). Het concept van de pedagogische civil society heeft als uitgangspunt dat de omgeving, buiten het gezin om, van groot belang is voor de ontwikkeling van een kind (Hilhorst & Zonneveld, 2013). Dit roept echter wel de vraag op, of zo'n gemeenschapsbenadering past in de huidige gang van zaken in het individualistische Nederland. Daar waar jongeren zelfstandig moeten zijn, alles binnen het gezin gehouden moet worden en er zo min mogelijk sociale controle moet zijn. Dit lijkt namelijk tegenover de principes van de pedagogische civil society te staan.

3.3 Kritisch-democratisch burgerschap

Volgens De Winter (2004) doet de (neo)republikeinse opvatting van burgerschap – kritisch-democratisch burgerschap – het meeste recht aan de burgerschapsvorm die van meerwaarde kan zijn in de publieke ruimte. Kritisch-democratisch burgerschap behartigt individuele belangen en rechten van mensen daar waar tegelijkertijd ook het *algemeen belang* nadrukkelijk aandacht krijgt. De Winter verstaat onder het algemeen belang het democratische proces waar burgers met verschillende overtuigingen via vreedzame dialoog begrip tonen voor elkaar met respect voor pluriformiteit.

Als kritisch-democratisch burgerschap voorwaardelijk is voor de invulling en het gebruik van de publieke ruimte, roept dit de vraag op hoe te komen tot burgerschapsvorming bij jongeren. Dewey (in Berding & Pols, 2009) lijkt hier een manier voor aan te dragen middels het participatief burgerschap. Een actieve vorm van burgerschap die burgers uitnodigt actief deel te nemen aan activiteiten, waarmee onderlinge verbinding en uitwisseling van ervaringen mogelijk wordt. Hiervoor stelt hij twee criteria; 1) zoveel mogelijke open communicatie met zoveel mogelijk mensen en 2) elk individu en groep moet de belangen van anderen erkennen en er in het handelen rekening mee houden. Om jongeren hiertoe te brengen, dragen Berding & Pols (2009) *initiatie via participatie en communicatie* aan. Het is aan de volwassenen om jongeren in te wijden in de morele wereld – initiëren – om ze vervolgens uit te nodigen mee te doen en mee te beslissen – participatie – waarna er open over gesproken wordt en de volwassene zijn mening kan geven over de inbreng van de jongere – communicatie.

Volgens Arendt (2004) typeert het sociale domein zich door verschillen tussen groepen mensen. Juist in het sociale domein komen verschillen tussen groepen tot uiting en worden deze op verschillende manieren gewaardeerd. Aangezien publieke ruimte het sociale domein betreft zijn in dat opzicht spanningen elementair. Aan de andere kant plaatst Arendt (2004) het domein van politiek en recht dat zich juist kenmerkt door gelijkheid. Voor de wet is immers iedereen – ook jongeren – gelijk. Deze gelijkheid uit zich ook in het stemrecht wat elke volwassen burger met de Nederlandse nationaliteit heeft. In dat opzicht is iedereen een gelijke in het volgen van de democratisch tot stand gekomen regels en heeft iedereen een gelijke invloed op de totstandkoming van die regels (wetten). Aangezien de publieke ruimte gedefinieerd is als een open, vrij toegankelijke plek waar de democratische regels gelden is het in dat opzicht bij uitstek het politieke domein.

Op het moment dat we spreken over spanningen in de publieke ruimte tussen volwassenen en jongeren komt er naast het paradoxale perspectief van het sociale- en politieke domein nog een component bij en dat is die van de pedagogiek. Volwassenen en jongeren zijn dan wel gelijkwaardig aan elkaar maar in te dragen verantwoordelijkheden zijn ze dat pedagogisch gezien niet. Langeveld (1979) stelt dat kinderen – jongeren – voor opvoeding afhankelijk zijn van volwassenen. In de jonge jaren manifesteert deze afhankelijkheid zich door verzorging en bescherming die ouders bieden aan hun jonge kinderen. Op latere leeftijd omvat dit meer de morele opvoeding. Het is de taak van opvoeders zelfverantwoordelijke zelfbepaling bij jongeren na te streven, aldus Langeveld (1979). Hij noemt dit *mondigheid*, wat zoiets betekent als dat jongeren zelfstandig morele keuzes kunnen maken waar ze vervolgens ook de verantwoordelijkheid voor dragen. In situaties waarin jongeren hier nog niet toe in staat zijn, is het aan de volwassenen zich op te werpen als plaatsvervangend geweten.

Langeveld (in Kuipers, 2008) erkent dat er in de omgang tussen volwassenen en jongeren niet altijd sprake is van opvoeden. In de vrije omgang waar volwassenen niet expliciet invloed willen uitoefenen op jongeren is er geen sprake van opvoeding. Denk aan samen wandelen of voetballen in het park. Toch kan deze vrije omgang snel omslaan naar opvoeden, bijvoorbeeld als een kind tijdens de wandeling ineens een drukke straat oversteeft. Dit wijst op de continu aanwezige verantwoordelijkheid die volwassen dragen voor opvoeding. Aangenomen dat er verschil bestaat in verantwoordelijkheid tussen jongeren en volwassenen, rijst de vraag hoe hier invulling aan te geven in de inrichting en gebruik van de publieke ruimte. Daar waar jongeren als vrije actor gezien worden met betrekking tot de publieke ruimte is het niet de vraag of maar wanneer volwassenen zich als opvoeder opwerpen. Dit kent het risico dat de publieke ruimte wederom wordt toegeëigend door volwassenen. Bij het creëren van een democratische publieke ruimte zouden dus vormingsvraagstukken betreffende het opgroeien van jongeren vermeden moeten worden. Zie je de publieke ruimte namelijk als een oefenplek voor jongeren waarin zij vaardigheden dienen te ontwikkelen, dan benader je hen wederom als niet-volwaardige burgers, die die eerst nog wat te leren hebben voor zij volwaardig burger kunnen zijn. Terwijl jongeren juist

ook bijdragen aan de ontwikkeling en vormgeving van democratische normen en waarden. Dit brengt ons bij de vraag: hoe kan het pedagogische vormingsproces zo worden vormgegeven dat de inbreng van jongeren behouden blijft?

4. Thuis voelen in de publieke ruimte

Bij het vormgeven van de publieke ruimte wordt vaak gestreefd naar een plek waar iedereen zich moet kunnen thuis voelen: in huis, in de wijk, in de stad en in de natie als geheel. De politieke hoop bestaat dat door het vergroten van het thuisgevoel, de leefbaarheid in (probleem)wijken zal stijgen (Nast & Blokland, 2014). Zo wordt thuis voelen en onderlinge verbondenheid steeds vaker gezien als voorwaarde voor een goede en leefbare buurt en stad. Meer sociale controle en sociale samenhang zou zorgen voor een groter gevoel van veiligheid en vertrouwen tussen burgers en een leefbare omgeving die door iedereen als thuis kan worden genoemd. Voor het tot stand brengen van een thuisgevoel voor iedereen, is het de moeite waard om wat dieper in te gaan op de theorie over dit onderwerp, om zo een beter inzicht te verkrijgen in de uitdagingen die hiermee gepaard gaan.

4.1 Thuis voelen, een continu proces

Thuis voelen is volgens Graaf (2009) een universele, maar voor iedereen een unieke emotie. "Gevoelens voor plekken zijn veranderlijk en afhankelijk van wanneer we ons waar en met wie bevinden. Het is veel aannemelijker dat mensen diverse emotionele banden onderhouden met verschillende plekken tegelijkertijd" (p. 306). Dit laat zien dat betekenis die iemand toekent aan hun huis sterk kan fluctueren: thuis voelen is een gelaagde emotie die niet eenvoudig te duiden is en waar veel aan te ontdekken valt. Dit maakt de vormgeving van de publieke ruimte dan ook tot een complexe aangelegenheid. Wanneer één bewonersgroep de publieke ruimte te veel toe-eigent, staat de veiligheid en saamhorigheid van een andere groep op het spel. Het blijft dus een continu zoeken naar de balans tussen waar het thuisgevoel van de één begint en dat van de ander ophoudt. De vraag is dan ook, is het streven naar een publieke ruimte waar iedereen zich thuis en verbonden voelt niet een te hoog gegrepen ideaal? Hoe voorkom je dat bepaalde groepen worden uitgesloten bij het vormgeven van de normen en waarden in de publieke ruimte? (Duyvendak en Wekker, 2015).

In de wetenschap wordt thuis voelen gezien als een hechtingsproces dat tweeledig is: fysieke hechting (via plekken) en sociale hechting (via mensen). Duyvendak (2009) abstrahert dit onderscheid en beschrijft dat een fysieke plaats (zoals een huis) als een dialectisch platform kan worden gezien waar continu productie en consumptie van sociale relaties tot stand komen. Blaas (2010) geeft hierop een verhelderende toelichting: "Een fysieke plaats is als het ware een blad dat continu beschreven en herschreven wordt door mensen die tijdens dat proces zelf ook voortdurend in ontwikkeling zijn. Deze dialectiek tussen mensen en plaatsen zorgt ervoor dat fysieke plekken emotioneel geladen raken en mensen hun identiteit kunnen afbakenen door middel van de betekenis die zij geven aan plekken." (p. 8). Dit verklaart wellicht waarom er al decennialang geschreven wordt over de spanning in omgang met jongeren in de publieke ruimte: deze processen vinden continu opnieuw plaats.

Om meer inzicht in deze dialectiek te verkrijgen, worden twee componenten onderscheiden: fysieke hechting en sociale hechting.

4.2 Gehechtheid aan plaatsen

Een fysieke plaats vormt de voorwaarde voor het laten plaatsvinden van sociale interacties. De affectieve band die personen opbouwen met fysieke plaatsen, wordt in de sociologie aangeduid met de term *place attachment* (plaats gehechtheid). Place attachment gaat over de wijze waarop mensen zich verbonden voelen met hun omgeving en de waarde die zij hechten aan deze plekken. Het kan op elke geografische schaal voorkomen. Hechting bestaat uit verschillende factoren die een ruimte transformeren in een plek voor mensen waar zij lief en leed delen. Denk hierbij aan iemands favoriete bankje in het park, mensen die een soort 'vriendschap' opbouwen met een boom in de wijk, of een plein waar buurtbewoners herinneringen koesteren aan bijzondere ontmoetingen.

Zo blijkt dat er aan het thuisgevoel talloze emoties kleven, hetzij positief, negatief of neutraal van aard. Het staat daarbij niet vast dat mensen elkaar moeten kennen om op een leuke manier onderdeel te zijn van een bepaalde plek of dat elkaar kennen een voorwaarde is voor de verbinding met de omgeving. Wel kunnen mensen overeenkomstige ervaringen van gehechtheid aan een bepaalde plek ontwikkelen. Een risico hierbij is dat er irritatie of ruzie, ontstaat wanneer mensen te intens contact hebben op een bepaalde plek (Reijnders & Reinders, 2010, p.19). Cuba en Hummon (1993) omschrijven zes motieven voor buurthechting: 1) persoonlijk, 2) familie in de buurt, 3) vrienden in de buurt, 4) verbondenheid met de gemeenschap, 5) werken in de buurt en 6) wonen in de buurt. Met betrekking tot de deelname van jongeren aan de publieke ruimte, kunnen jongeren worden opgedeeld in grofweg drie types: 'buitenkinderen' of in steden genaamd 'pleiners', 'binnenkinderen' en 'achterbankkinderen'. De pleiners betreffen met name kinderen uit gezinnen met een lage sociaal-economische status en uit etnisch-culturele minderheidsgroepen. Zij beschikken veelal over een te klein huis om binnen te kunnen spelen, waardoor de buurtomgeving extra belangrijk is. Daarnaast zijn deze kinderen zelden lid van jeugdbeweging en clubs (Karsten, Kuiper & Reubsaet, 2001).

4.3 Sociale hechting in buurt

Zoals eerder genoemd betreft de sociale hechting de tweede belangrijke component van het thuisgevoel. Een prettige sociale omgangsvorm versterkt het hechtingsproces onder bewoners in een buurt. De relatie tussen fysieke binding en sociale interactie wordt door de Britse wetenschapper Hummon (1992) in een model (zie tabel 1) inzichtelijk gemaakt. Hij laat zien dat de mate waarin iemand zich fysiek settelt in de buurt, afhangt van de directe betrokkenheid met andere buurtbewoners. Dit is weer bepalend voor de tevredenheid over de buurt. Omgekeerd geldt dit ook: mensen die ontevreden zijn over de buurt, ervaren geen fysieke en sociale band met de buurt.

Daarnaast zijn er nog een derde en vierde vorm van een tevreden thuisgevoel te onderscheiden, waarbij enkel sprake is van sociale óf fysieke hechting aan de buurt.

	Fysiek geaard	Fysiek ongebonden
Sociaal actief	Sterke band met de buurt: sterk thuisgevoel	Wel thuis, niet specifiek verbonden aan plek: relatief thuisgevoel.
Sociaal passief	Weinig identificatie met de buurt: ongebonden.	Ontevreden over de buurt: onthecht en vervreemd. Geen thuisgevoel.

Tabel 1: Buurthechting in relatie tot sociale (in)activiteit en fysieke (on)gebondenheid

Bij het vormgeven van de publieke ruimte is het dus belangrijk om alert te zijn op welke wijze er naar een thuisgevoel wordt gestreefd in de publieke ruimte. De uitdaging blijft om hierbij steeds aandacht te houden voor dat wat bijdraagt aan inclusie in de publieke ruimte, waarbij er wordt gestreefd naar een balans tussen de diversiteit aan wensen onder burgers en jongeren in het bijzonder.

5. Toekomst van de inclusieve publieke ruimte voor jongeren

In dit rapport is uiteengezet wat de publieke ruimte inhoudt, hoe daar nu gebruik van wordt gemaakt, welk beleid hierover wordt geschreven, en wat voorwaarden kunnen zijn voor een *inclusieve* publieke ruimte voor met name jongeren. Het ideale uitgangspunt betreft een publieke ruimte die democratisch wordt vormgegeven waarbij jongeren en anderen vanuit gelijkwaardigheid, eigenheid en gezamenlijkheid mogen participeren.

Samengevat blijkt uit bovenstaande dat de publieke ruimte wordt gekenmerkt door complexiteit bestaande uit een viertal spanningen. Ten eerste kan de gekozen beleidsaanpak zoals de speelruimtebenadering er toe leiden dat deze niet altijd en overal het belang van jongeren dient. In plaats van dat de verschillen tussen volwassenen en jongeren binnen de publieke ruimte een plek krijgen, worden groepen binnen deze benadering van elkaar afgezonderd om spanningen te voorkomen. Dit gegeven leidt tot een tweede spanning: de gewenning aan een consensusbenadering en bemiddeling. Als tegenwicht roept het gedachtegoed van Chantal Mouffe de vraag op, of deze ook losgelaten kan worden en hoe er een doorlopend democratische proces kan plaatsvinden. De derde spanning gaat over het thuis voelen in de publieke ruimte. Het thuisgevoel kan positief werken, maar anderzijds ook zorgen voor claims of uitsluiting wanneer bepaalde actoren te veel ruimte innemen. Zo kan het bijvoorbeeld voorkomen dat meisjes zich minder veilig voelen of overstemd worden, doordat stoere, grote jongens hen verdringen of andersom. Tot slot is er de rol van de gemeente als beheerder van de publieke ruimte. Hoe kan de gemeente ruimte bieden aan alle burgers jongeren? Deze spanningen bieden richting voor toekomstig onderzoek.

Literatuur

- Arendt, H. (2004). *Verantwoordelijkheid en oordeel*. Rotterdam: Lemniscaat.
- Berding, J., & Pols, W. (2009). *Schoolpedagogiek. Opvoeding en onderwijs in de basisschool*. Noordhoff Uitgevers.
- Blaas (2010). *Thuisvoelen*. Masterscriptie Sociologie, Universiteit van Amsterdam
- Bronfenbrenner, U. (1977). Toward an experimental ecology of human development. *American psychologist*, 32(7), 513.
- Bronfenbrenner, U. (1986). Ecology of the family as a context for human development: Research perspectives. *Developmental psychology*, 22(6), 723.
- Bussemaker, M., 'S Jongers, T., Schot, E. J., & Joosten, M. (2022). Ruimte voor ontmoeting. *TSG-Tijdschrift voor gezondheidswetenschappen*, 100 (Suppl 1), 36-39.
- Comhaire, M. (2018). *Perspectieven van jongeren op vrije tijd* [masterthesis]. Geraadpleegd op 10 februari 2023 van: https://libstore.ugent.be/fulltxt/RUG01/002/481/960/RUG01_002481960_2018_0001_AC.pdf
- Cuba, L. & Hummon, D. (1993). A place to call home: Identification with dwelling, community and region. *The Sociological Quarterly, Volume 34, Number 1*: 111-131
- De Jong, M. (2009). *Wat gebeurt er in de tussentijd?: hoe wordt er betekenis gegeven aan tussenruimte. Met als case: Transvaal in Den Haag*. Erasmus Universiteit.
- De Kraker, Ročak, Frints & Vermeesch (2022). *Eindevaluatie_onderzoek Stadslab Heerlen 2019-2022.pdf*. Geraadpleegd op 10 februari 2023 van: <https://www.neimed.nl/nl/nieuws/stadslab-heerlen-de-resultaten>
- De Smet, A (2013). De rol van tijdelijk gebruik in de stedelijke (her)ontwikkeling: Brusselse voorbeelden. *Brussels Studies, Nummer 72*, 12 november 2013, www.brusselsstudies.be
- De Winter, M. (2004). *Opvoeding, onderwijs en jeugdbeleid in het algemeen belang. De noodzaak van een democratisch-pedagogisch offensief*. Den Haag: Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid.
- Dresen-Coenders, L., Hazekamp, J. L., & Van Hessen, J. (1991). Het eeuwige rondhangen. *Jeugd en samenleving*, 2, 3, 119-133.
- Duyvendak, J. W. (2009). Thuisvoelen: een korte introductie op drie artikelen. *Sociologie*, 5(2), 257-260.

- Duyvendak, J. W., & Wekker, F. (2015). *Thuis in de openbare ruimte? Over vreemden, vrienden en het belang van amicaliteit*. Den Haag: Platform31
- Filius, F., & Van Melik, R. (2011). *Jongeren in de openbare ruimte*. Geraadpleegd op 10 februari 2023 van: <https://geografie.nl/sites/default/files/paragraph/attachment/file/filius-van-melik-jongeren-in-de-openbare-ruimte.pdf>
- Frank, D. J., & Meyer, J. W. (2002). The profusion of individual roles and identities in the postwar period. *Sociological theory*, 20(1), 86-105.
- G4S Nederland. (z.d.). *Overlast van groepen jongeren tegengaan*. Geraadpleegd op 9 januari 2023, van: [Overlast van groepen jongeren tegengaan | G4S Nederland](#)
- Heath, S. B., & McLaughlin, M. (1993). *Identity and inner-city youth*. Teachers College Press.
- Hilhorst, P., & Zonneveld, M. (2013). *De gewoonste zaak van de wereld: Radicaal kiezen voor de pedagogische civil society*. Raad voor Maatschappelijke ontwikkeling. Geraadpleegd op 10 februari 2023 van: <https://geografie.nl/artikel/tieners-in-de-publieke-ruimte>
- Hummon, D. M. (1992). Community attachment: Local sentiment and sense of place. In *Place attachment* (pp. 253-278). Boston, MA: Springer US.
- Karsten, L., Kuiper, E., & Reubsaet, H., (2001) *Van de straat? De relatie jeugd en openbare ruimte verkend*. Assen: Koninklijke van Gorcum
- Keen, M. (2006). *Hangjongeren in de gemeente Borger- Odoorn: een beleidsadvies*. Geraadpleegd op 10 februari 2023 van: [Microsoft Word - rapport.doc \(rug.nl\)](#)
- Kuipers, H. (2008). *Pedagogiek voor professionele opvoeders*. Uitgeverij Coutinho.
- Kuys, D. (host). (2022, 24 juni). De straat is meer dan alleen een weg om over heen te rijden. [Podcastaflevering]. In *Tegenlicht podcast VPRO*. Geraadpleegd op 10 februari 2023, van: <https://www.vpro.nl/programmas/tegenlicht/kijk/podcast/2022/fiets-professor-.html>
- Langeveld, M.J. (1979). *Beknopte Theoretische Pedagogiek*. Wolters-Noordhoff.
- Lefebvre H. (1968). *Le Droit à la ville* [The right to the city] (2nd ed.). Paris, France: Anthropos.
- Lieberg, M. (1992). Att ta staden i besittning. *Om ungas rum och rörelser i offentlig miljö*.
- Louali, S., Ročak M., & Stoffers, J. (2020). *Een methodische beschrijving Gebrookerbos. Een werkwijze voor bottom-up gebiedsontwikkeling in*

krimpgebieden. Neimed. Geraadpleegd op 9 januari 2023, van [Neimed - Rapport Methodische beschrijving Gebrookerbos.pdf](#)

Malone, K. (2002). *Street life youth, culture and competing uses of public space*. Environment & Urbanization.

Meesters, J. (2018). *Ruimte voor opgroeien: Jongeren en het belang van de informele wereld*. UvH Dissertaties. Geraadpleegd op 10 februari 2023 van: [Ruimte voor opgroeien. Jongeren en het belang van de informele wereld. – University of Humanistic Studies Research Portal \(uvh.nl\)](#)

Moris, M., & Loopmans, M. (2015). *Jongeren in de publieke ruimte. Onderzoek naar lokale perspectieven*. Uit de Marge & CERA.

Mouffe, C. (2007). *Public spaces and democratic politics. Highrise–common ground. Art and the Amsterdam Zuidas area*, 135-156. Geraadpleegd op 10 februari 2023 van: <https://laps-rietveld.nl/wp-content/plugins/press-to-pdf/?p=829&view=print>

Nast, J., & Blokland, T. (2014). Social mix revisited: Neighbourhood institutions as setting for boundary work and social capital. *Sociology*, 48(3), 482-499.

Paddison, R., & Sharp, J. (2007). Questioning the end of public space: Reclaiming control of local banal spaces. *Scottish Geographical Journal*, 123(2), 87-106.

Panday, S., Ranchod, C., Ngcaweni, B., & Seedat, S. (2013). The situation of the youth in South Africa. *Youth violence*, 95.

Politie (z.d.). *Maatregelen tegen overlast van hangjongeren*. Geraadpleegd op 9 januari 2023, van: [Maatregelen tegen overlast van hangjongeren | politie.nl](#)

Quinn, J. (2005). Belonging in a learning community: The re-imagined university and imagined social capital. *Studies in the Education of Adults*, 37(1), 4-17.

Raad voor Volksgezondheid (2021). *Sturen op sociaal contact. Ruimte maken voor ontmoeting*.

Ríos-Rojas, A. (2011). Beyond delinquent citizenships: Immigrant youth's (re) visions of citizenship and belonging in a globalized world. *Harvard Educational Review*, 81(1), 64-95.

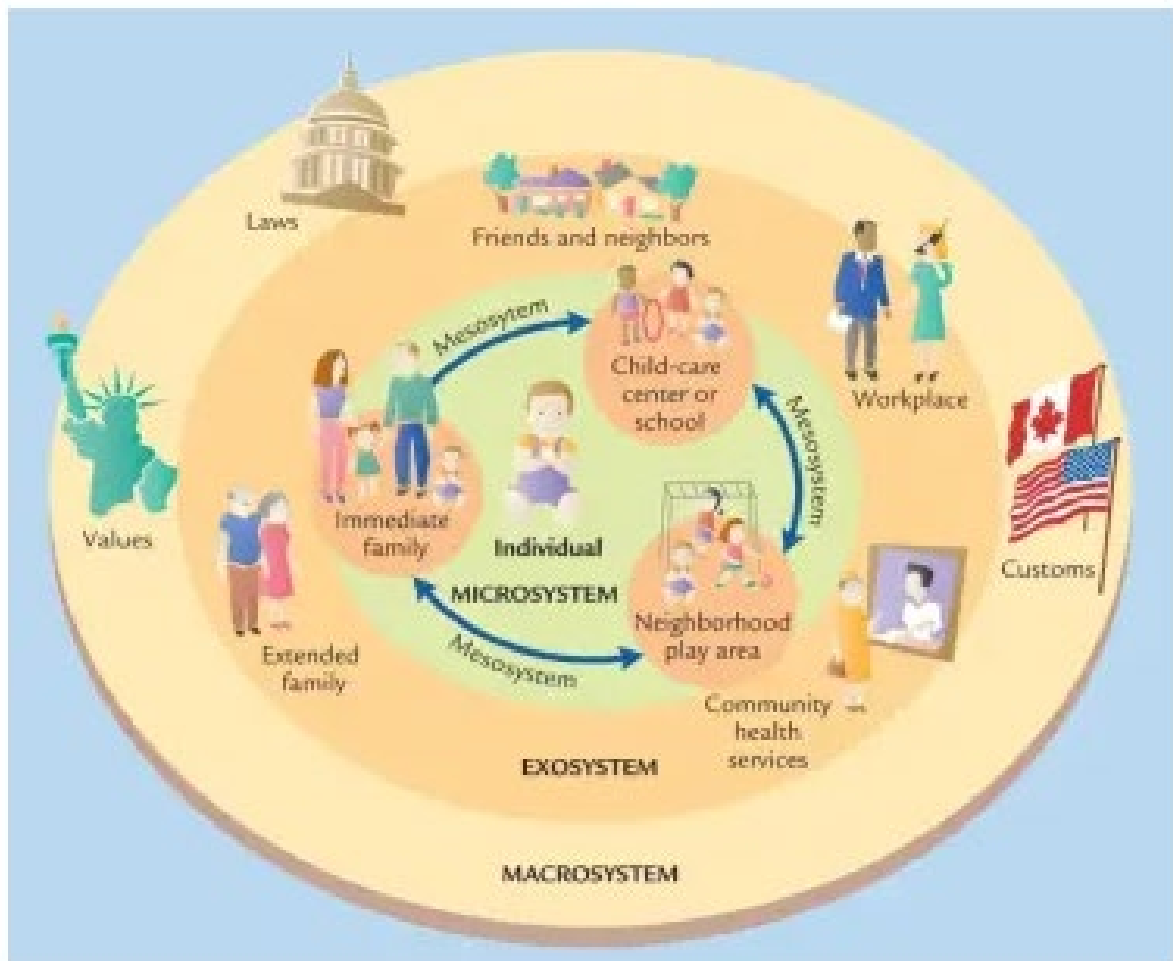
Sandercock, L. (1997). From Main Street to fortress: the future of malls as public spaces, or 'shut up and shop'. *Just Policy: A Journal of Australian Social Policy*, (9), 27-34.

Sassen, S. (2006). Why cities matter. *Catalogue of the 10th International Architecture Exhibition, Venice Biennale*, 26-51.

Smaling, M. (2021). *Jongeren in de wijk: Een onderzoek naar de positie van jongeren binnen de Nijmeegse wijken Benedenstad en Centrum*.

- Stichting Vreedzaam (z.d.). *Uitgangspunten*. Geraadpleegd op 9 januari 2023, van [Uitgangspunten \(stichtingvreedzaam.nl\)](https://stichtingvreedzaam.nl)
- Van der Graaf, P., & Duyvendak, J. W. (2009). Thuisvoelen in stedelijke vernieuwing: Buurthechting in Nederlandse achterstandswijken. *Sociologie*, 5(2).
- Van der Meulen, R., & van Melik, R. (2019). *Tieners in de openbare ruimte*.
- Van Melik, R. G. (2015). *De openbare ruimte van de stad*. Boom Lemma.
- Van Steden, R., Stougie, L., & van Veldhoven, D. (2017). Particuliere uitbesteding van gemeentelijke handhavingstaken: wat levert het de lokale overheid op? *Bestuurskunde*, 26(2), 51-60.
- Vanderstede, W., Vaningelgem, F., Miedema, S., Meire, J., & Dekeyser, P. (2020). *Tienervriendelijke publieke ruimte*. Kind & Samenleving.
- Veiligheidscoalitie (z.d.). *Jongerenoverlast: de publieke ruimte als schaars goed*. Geraadpleegd op 9 januari 2023, van [Jongerenoverlast: de publieke ruimte als schaars goed - Veiligheidscoalitie](#)
- Wynants, N. (2008). Theater in transit. Over performances die het verhaal van een publieke ruimte overschrijven. *Esthetica: tijdschrift voor kunst en filosofie*. Geraadpleegd op 27 september 2023, van <https://estheticatijdschrift.nl/wp-content/uploads/sites/175/2014/09/6-Esthetica-Theaterintransit-Overperformancesdiehetverhaalvaneenpubliekeruimteoverschrijven-2010-10-25.pdf>

Bijlage 1

Bron: Van Kleij, C. *Afbeelding Ecologische pedagogiek volgens Bronfenbrenner*.
Geraadpleegd op 29 maart 2023 van:
<https://adolescentenportretdot.wordpress.com/tijdsystemen/>